

Les responsabilitats polítiques dels regionalistes catalans (1939-1942)

per Francesc Vilanova

A punt d'acabar la Guerra Civil, i quan la campanya de Catalunya ja havia arribat al seu punt final amb l'ocupació de punts fronterers entre Espanya i França, el *nuevo Estado* va fer un pas més en la construcció d'un sistema represiu que, com una xarxa, no deixés cap forat per on poguessin escapar els vençuts. El sentit final de la llei de 9 de febrer de 1939 sobre *Responsabilidades Políticas y Civiles*¹ era, precisament, tancar encara més el cercle al voltant dels republicans vençuts. Al costat de la justícia militar, el codi civil i altres diposicions, la nova llei aviat es va destacar pel seu abast i per l'ús, arbitrari i indiscriminat, que se'n va fer. El motiu que podia explicar la necessitat d'una llei d'aquesta mena es pot trobar en el fet que el *nuevo Estado* no només pensava exigir les responsabilitats que pertoquessin a «*quienes contribuyeron dolosa o culposamente al antijurídico estado de hecho que motivó el Movimiento Nacional*», sinó que també havia d'estendre aquesta exigència de «*daños y perjuicios*» a «*aquellos recalitrantes que a partir del 18 de julio de 1936 trataron con su conducta y sus actos de entorpecer el triunfo de nuestra legítima revolución*».² Per tant, la llei de 9 de febrer venia a definir un nou període en el qual s'havien comès accions delictives (de l'1 d'octubre de 1934 fins a la fi de la Guerra Civil) i, a més a més, representava una important ampliació de criteris. Al costat de les responsabilitats civils, desenvolupades en altres textos i decrets, s'inclouien «les responsabilitats polítiques», és a dir, «*las derivadas de delitos y cuasi delitos políticos y de ciudadanía [...] de errores políticos o falta de patriotismo*».³

L'article més important de la llei era el quart, probablement el que justificava l'existència de la pròpia llei de *Responsabilidades* i el seu caràcter eminent-

1. «Una importante disposición. Ha sido dictada la Ley de Responsabilidades Políticas. Liquidará las culpas de los que contribuyeron a la subversión roja. Se declara fuera de la ley a todos los partidos que integraron el llamado Frente Popular» («La Vanguardia Española», 14-II-1939). També l'«ABC» (edició de Sevilla), 15,17,18,19-II-1939, el qual ofereix el text íntegre de la llei. Luis BENÍTEZ DE LUGO y REYMUNDO, *Responsabilidades civiles y políticas. Indemnización de los daños y perjuicios ocasionados por el Frente Popular y sus afines en España y su exigibilidad jurídica por el Estado Nacional* (Barcelona, Bosch Ed, 1940), ps. 177-237.

2. Luis BENÍTEZ DE LUGO, *Responsabilidades civiles y políticas*, p. 91.

3. *Idem.*, p. 97. He explicat el desenvolupament i els principals continguts de la *ley de Responsabilidades Políticas* en la meua tesi doctoral, *Ramon d'Abadal i de Vinyals (1888-1970). Una biografia* (Departament d'Història Moderna i Contemporània, Universitat Autònoma de Barcelona, 1995).

ment polític. Els «*casos y supuestos*» de l'article van atrapar una gran quantitat de persones que mai no s'haurien imaginat de trobar-se sotmeses a un expedient d'aquestes característiques.

Amb aquest article (un catàleg de delictes polítics de caràcter retroactiu), els legisladors franquistes acabaven de confeccionar una xarxa que atraparà tot-hom qui pogués. Una qüestió interessant d'escatir és si els autors (molt probablement, seguint indicacions directes de Ramón Serrano Suñer), quan van preparar la llei, pensaven exclusivament en els republicans vençuts (tant els qui s'havien quedat, com els exiliats), o bé tenien *in mente* aprofitar-la per a tots aquells qui (si tenien una certa significació social, millor), d'una manera o altra, no havien fet mostres d'«*adhesión inquebrantable*» al règim. La pregunta té sentit si repassem els llistats d'expedientats i si tenim en compte que alguns dels «*casos o supuestos*» previstos només podien ser aplicats a unes determinades persones que, l'estiu del 1936, se'n van anar del país (per exemple, l'apartat *n*), per la qual cosa es va inculpar Raimon d'Abadal, el seu nebot, i la majoria de regionalistes.

El Tribunal Regional i els Jutjats Instructors de Barcelona van començar a actuar amb diligència i dedicació absolutes i, l'any 1942, en el punt àlgid de la seva actuació, havien obert més de 10.000 expedients, que afectaven unes 13.000 persones.⁴ Els expedients podien ser col·lectius o individuals. Entre els primers, hom pot trobar empreses com Ignacio Vidal Hermanos S.A., Industrias Agrícolas S.A., Talleres Balart (de Sabadell); agrupacions com la Societat Coral La Unió, de Sant Cugat del Vallès (amb 193 expedientats); administracions públiques com l'Ajuntament de Vic (amb 64 expedientats); o la Cooperativa del Vidre, de Mataró (que va permetre d'obrir un expedient a Joan Peiró, el qual seria incorporat a l'expedient judicial obert a Madrid, que el portaria a ser afusellat). Però són els expedients individuals els que ens permeten adonar-nos de l'exacte valor repressiu de la llei.

Evidentment, les primeres víctimes de la llei van ser els republicans vençuts. Per això s'havia elaborat i per això s'aplicava (almenys, de manera principal). Però era molt sorprenent que, en la immediata postguerra, algunes persones fora de tota sospita haguessin de passar pel Tribunal Regional. Alguns dels membres més significats del conservadorisme català es van trobar ficats en el trencacolls jurídic de l'expedient, generalment per culpa d'una denúncia que tenia un cert regust de venjança personal. Persones com Lluís Duran i Ventosa, Felip Rodés, Agustí Calvet, Raimon d'Abadal, Jesús Cambó, Ramon d'Abadal, etc., no es van explicar mai perquè s'havien trobat enredats en un expedient

4. Pilar BLESA, *Inventari de l'Arxiu del Tribunal de Responsabilidades Políticas*, any 1939 (Barcelona, juny de 1992), 2 vols. De la mateixa autora, *Identificació i reorganització de l'Arxiu del Tribunal Regional de Responsabilidades Políticas de Barcelona* (Barcelona 1991), 45 ps. Per la meua banda, m'he limitat a recollir algunes experiències individuals significatives, provinents del món regionalista, per la qual cosa el meu treball no pretén ser globalment significatiu pel conjunt dels afectats. Per circumstàncies absolutament alienes a la meua voluntat, vaig haver de deixar fora de la mostra inicial alguns expedients importants i significatius.

Per a la província de Lleida, el lector pot consultar Mercè BARALLAT i BARES, *La repressió a la postguerra civil a Lleida (1938-1945)* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991), especialment el capítol *El Tribunal Provincial de Responsabilidades Políticas*, ps. 347-358.

d'aquesta mena, precisament ells que durant la Guerra Civil havien tingut molt clar el bàndol que no havien de defensar ni donar suport. Dins aquest grup, realment insòlit, de represaliats, molt aviat va destacar el nombre de regionalistes expedientats i, sobretot, la categoria dels inculpats.

El primer cap regionalista a qui es va aplicar la llei de Responsabilitats Polítiques va ser Lluís Duran i Ventosa. El 27 d'octubre de 1939, el president del Tribunal Regional signava la providència per la qual es comunicava l'obertura de l'expedient núm. 620/39. Com era norma establerta, la denúncia no va ser incorporada a l'expedient, però s'havia presentat al·legant l'apartat *n*) de l'article quart. Comprovada la denúncia, el 27 d'octubre «*se ha acordado por el Tribunal la incoación del oportuno expediente de responsabilidad política, como comprendido en la Ley del 9 de febrero último, a Luis Duran y Ventosa de Barcelona*». No és fins el 6 de març de 1940 que el Jutjat d'Instrucció va citar Lluís Duran per a «*darle lectura de los cargos que se le imputan*», després que l'afectat declarés que no pertanyia a Falange Española.

Seguint els tràmits indicats per la llei, Lluís Duran va exhaurir els cinc dies de termini per a presentar la seva declaració. L'11 de març presentava una declaració a l'«*Ilustrísimo Sr. Juez Instructor Provincial de Responsabilidades Políticas núm. 1 de Barcelona*», on provava de desmentir el càrrec d'«*haber permanecido en Italia y Francia durante el período de la revolución anarquista y comunista*». A continuació, Lluís Duran explicava les raons per les quals havia viscut fora d'Espanya durant la guerra, i les activitats que va dur a terme en favor dels revoltats.⁵

Després, Lluís Duran feia una proposta de proves a adjuntar a l'expedient i presentava els noms d'aquelles persones que podien testificar a favor seu: Pere Batlle Anfrés, Lluís Valeri, Vicenç Solé de Sojo i Joan Llonch Sala. Per completar el tràmit, Lluís Duran presentava també la declaració de béns, per altra banda obligatòria.

L'expedient va continuar el seu camí amb els informes preceptius de la Guàrdia Civil, Falange, l'Ajuntament de Barcelona (a través de l'Institut Municipal d'Estadística), la Comandància de Policia de Barcelona, i el capellà de la parròquia de Santa Maria de Gràcia.

Durant la tardor de 1940, nous testimonis es van afegir als primers que havia proposat Lluís Duran: Joan Ventosa i Calvell (el qual considerava el seu oncle un «*hombre de orden, buen español, contrario a las ideologías del Frente Popular*»); Àngel Garriga Boixader, canonge de la catedral de Lleida; i Octavi Saltor.

La fase d'instrucció de l'expedient es va cloure el març de 1941. El dia 27 d'aquell mes, el jutge instructor elevava l'informe al Tribunal Regional. La seva conclusió era favorable a Lluís Duran i Ventosa: «*Se han practicado cuantas diligencias se han estimado pertinentes y necesarias para la mejor tramitación de este expediente y considerándolo concluso cree este Instructor debe declararse la irresponsabilidad del encartado, pues si bien es cierto que ha permanecido en el extranjero*

5. He reproduït aquest text en la meua tesi doctoral, ja citada en la nota 3.

un plazo superior al marcado en el apartado m) del art. 4º de la Ley de 9 de febrero de 1939, no lo es menos que tal permanencia está plenamente justificada ya que, dada la edad del expedientado y la actuación del mismo fuera de España durante la guerra, no ha podido ser más útil a la Causa Nacional...»⁶

Finalment, el 10 de maig de 1941, el Tribunal Regional dictava la sentència de l'expedient obert a Lluís Duran. Després de qualificar «*como hecho leve*» tot l'història política presentat per l'inculpat (des dels càrrecs que havia ocupat en representació de la Lliga, fins a la seva actuació durant la guerra), els magistrats fallaven «*Que debemos declarar la responsabilidad política del inculpado Luis Duran y Ventosa, a quien se le impone la multa de tres mil pesetas.*»⁷

Després d'un llarg procediment, iniciat en una denúncia presentada l'octubre de 1939, i acabat el maig de 1941 amb la sentència, Lluís Duran havia de pagar una multa de 3.000 pessetes, perquè la feina feta durant la guerra a Itàlia i a França l'hauria poguda fer perfectament a Burgos o a Salamanca. Evidentment, era una sanció molt lleu, de les més lleus que es podien imposar, però persistia un dubte, un entre molts, i era fins quin punt la personalitat política de Lluís Duran i Ventosa havia influït, tant en l'inici de l'expedient, com en la seva conclusió. És a dir, existia algun tipus d'interès més o menys oficial o oficials per a passar factura als regionalistes, encara que aquests haguessin actuat en favor dels revoltats durant la guerra? Enlloc es trobarà escrita una instrucció que pugui explicar l'elevat nombre de regionalistes implicats en expedients de responsabilitats polítiques. També és cert que el procediment per inculpar una persona era tan senzill (una simple denúncia davant el Tribunal Regional, que seria comprovada *a posteriori* per uns funcionaris del jutjat), l'article quart de la llei oferia tantes possibilitats d'acusació, i els motius podien ser tan diversos (des de les venjances personals fins a una voluntat col·lectiva d'algun grup de perjudicar a un sector social determinat, per exemple, Falange *versus* Lliga Catalana), que no era imprescindible una voluntat política de les instàncies franquistes superiors per a engegar els expedients.

El mateix dia que dos funcionaris judicials informaven sobre si la denúncia presentada contra Lluís Duran i Ventosa era certa, el 29 d'octubre de 1939, dos agents més presentaven el resultat de les seves gestions sobre Felip Rodés, un altre dels prohoms de la Lliga: «*Que marchó a veranear poco tiempo antes de iniciarse nuestro Gloriosa Gesta y que se conoce que ha estado en París o en alguna otra provincia o departamento francés, regresando a España (Barcelona) después de la liberación de esta capital por nuestro Invicto Ejército.*» Confirmada, per tant, la denúncia presentada contra Felip Rodés, el Tribunal Regional va acordar, el 27 d'octubre, de començar l'expedient núm. 621/39 contra el polític regionalista.

El 5 de març de 1940, el Jutjat Instructor citava Felip Rodés per comunicar-li els càrrecs de què era acusat i iniciar els procediments. En nom de l'inculpat, es va presentar Lluís Cornet Corney, el qual va declarar que Felip Rodés era a París, en missió oficial, per la qual cosa li era impossible complimentar la citació judicial. Finalment, el 26 de març, Felip Rodés es va presentar davant el jutge instructor. Després de declarar que no pertanyia a Falange, Rodés feia constar

6. He reproduït el text sencer a la meua tesi doctoral, citada a la nota 3.

7. *Idem.*

«*que no se ha presentado antes a este juzgado por encontrarse en París en comisión de Servicio de la Embajada de España*».

El 29 de març de 1940, just abans de tornar a París per continuar amb les seves ocupacions diplomàtico-polítiques, Felip Rodés presentava una llarga relació al jutge instructor de proves documentals, «*que ha encontrado entre los legajos y carpetas que trajo consigo en su último viaje a esta Ciudad*». Aquests papers, amb altres que es trobaven a París, «*justifican cumplidamente que su permanencia en el extranjero, una vez evadido de la zona roja, obedece a haber estado desde el primer momento, como lo está actualmente, al servicio del Gobierno Nacional*». El 30 d'abril, Rodés aportava una nova relació de documents, tots ells lligats a les gestions fetes des de la representació oficiosa dels revoltats a París, des de l'estiu de 1936.

Els informes demanats pel Tribunal es decantaven en favor de l'acusat d'una manera bastant clara. Així, l'informe policial el considerava de «*matiz derechista*» durant la seva actuació en temps de la República; Santiago Oliveras, rector de la parròquia de la Concepció, a Barcelona, considerava que «*siempre ha sido y obrado como católico práctico*» [sic], i havia fet «*valiosos servicios de recuperación*» de béns de l'Església; en definitiva, el rector Oliveras el considerava «*buen católico y perfecto español*». Per als falangistes, simplement «*se trata de persona de buena moralidad y conducta*».

Amb tots aquests elements, i les proves i els documents aportats per Felip Rodés (en aquesta ocasió, no hi va haver la presentació de testimonis, només proves documentals), el 19 de juny de 1940, el jutge instructor elevava el seu informe al Tribunal Regional. En opinió del jutge, «*por no aparecer indicios de responsabilidad ya que todos los informes coinciden en manifestar cual haya sido la actuación del presunto inculcado y éste por su parte deja justificado plenamente la causa de su estancia en el extranjero prestando servicios a la Causa Nacional lo eleva a ese Tribunal de su digna Presidencia sin declaración de culpabilidad a los efectos que proceden*».

La instrucció de l'expedient i la conclusió final del jutge feia preveure un final completament favorable a Felip Rodés. El 22 de juliol de 1940, el Tribunal Regional ordenava el sobreseïment de l'expedient i, per tant, deslliurava l'inculpat de qualsevol mena de responsabilitat política.

Era evident que només amb aquests dos expedients (i altres que s'havien obert paral·lelament), els regionalistes catalans ja s'havien pogut començar a fer una idea bastant precisa que les lleis franquistes, o algunes d'elles, també els serien aplicades en el marc de la repressió dels vencedors. Com escrivia Raimon d'Abadal: «Tots hi estem exposats amb aquest sistema de les denúncies, que qualsevol que siguin i vinguin d'on vinguin, fan obrir el procés, sense control previ de cap mena. Un qualsevol agraviat, o que es cregués agraviat, pot molestar impunement a qui li sembli: ahir en Duran [i Ventosa], després en Ripoll [Fortuño], en Vernis també i tants i tants altres; qualsevol dia hi puc ser jo també.⁸ Quan Raimon d'Abadal escrivia aquestes ratlles, molt probablement ja

8 Raimon D'ABADAL i CALDERÓ, *Dietari* (22 d'abril de 1940). Aquest *Dietari* és un document inèdit, conservat a l'Arxiu Argemí Abadal, que vaig poder consultar gràcies a l'amabilitat de Maria d'Abadal. Dos dies més tard, el 24 d'abril, se li comunicava l'obertura d'expedient per res-

sabia que diversos coneguts seus es trobaven sotmesos a un expedient de responsabilitats polítiques. L'any anterior, juntament amb Lluís Duran i Felip Rodés, s'havien trobat en la mateixa situació els germans Bertrand i Mata, Francesc Xavier Bau Nolla, Joaquim Folch i Torres, Pere Pruna, Eusebi Bertrand i Serra, Lluís Guarro, Joaquim Mir, etc. A començament de 1940, abans que Raimon d'Abadal passés per aquesta experiència, ja havia pogut saber que s'havien iniciat expedients en contra d'Agustí Calvet, Josep M. Boix i Raspall, i altres.

El que sí sabia segur Raimon d'Abadal era l'obertura d'expedient al seu nebot Ramon (el número 3.098/40),⁹ perquè aquest, com he apuntat més amunt, li ho va comunicar el 22 d'abril. L'origen de la denúncia era el mateix que en els casos de Lluís Duran i Ventosa i Raimon d'Abadal: l'Auditoria de Guerra de Catalunya, Juzgado Militar de Igualada, a través d'una comunicació oficial signada per Francisco Aizcorbe Oriol, «*oficial segundo honorífico del Cuerpo Jurídico Militar*». El paper, enviat des d'Igualada, portava com a data el 9 d'abril de 1940.¹⁰ El text de la denúncia¹¹ recollia «*que según informes adquiri-*

---

ponsabilitats polítiques. A més a més, el dia 22, mentre escrivia aquestes ratlles, va rebre la visita del seu nebot, Ramon, que li va explicar que es trobava expedientat pel mateix motiu (responsabilitats polítiques) i que, a més, havien decretat el «bloqueig i intervenció dels béns».

9. L'expedient 3.098/40, de Ramon d'Abadal, és un trencaclosques documental. En els inventaris preparats per Pilar Blesa consta com a «no disponible», és a dir, l'original no es troba en el fons del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya. Aparentment, no hi ha cap raó de pes que expliqui aquesta absència. Sembla improbable que Ramon d'Abadal recorregués al Tribunal Nacional la sanció imposada pel Regional, en el cas que la sanció hagués estat extremament severa (una multa considerable, la incautació de béns, etc.). Però, encara que ho hagués fet, l'expedient hauria tornat al Tribunal Regional de Barcelona, com en altres casos, i s'hauria conservat en el lloc corresponent. (De totes maneres, la «desaparició» de l'expedient de Ramon d'Abadal no és l'únic; almenys, he localitzat dos casos semblants, tot i que en els inventaris consten com a disponibles: són els de Jaume Vicens Vives i Pius Font i Quer; d'aquests dos, hi ha constància de l'obertura d'expedient, però manquen tots els altres documents.) Tampoc no he pogut aclarir si, en el fons del Jutjat Civil Especial, hi ha una peça separada de l'expedient d'Abadal; i, evidentment, no he pogut saber què va passar realment amb l'expedient (es va extraviar, es va traspassar amb altres expedients, encara no s'ha trobat, és a Madrid, etc.).

Així doncs, a partir d'aquestes dificultats, he pogut reconstruir parcialment l'expedient a partir dels originals del mateix Ramon d'Abadal (esborranys de declaracions, llistes de testimonis, declaració de béns, etc.), conservats entre l'Arxiu Abadal del Pradell (es tracta del fons documental de la família Abadal, dipositat en la casa pairal de Gurb de la Plana) i l'Arxiu Argemí d'Abadal, on també s'han conservat els papers preparatoris de l'expedient de Raimon d'Abadal i Calderó. De tot el material arrellegat, manca alguna menció a la sentència del Tribunal Regional, ja que els darrers papers conservats (per ordre cronològic) són un extracte de l'informe conclusiu del jutge instructor i l'escrit de defensa, presentat per Abadal davant el Tribunal el 28 de novembre de 1941 (probablement).

10. Hi devia haver algun problema amb aquest personatge, perquè un dels esborranys de Ramon d'Abadal per a preparar l'expedient recull que el 24 de maig de 1941 se'l va citar perquè es presentés davant del Tribunal Regional. La resposta de l'Auditoria de Guerra va ser «que està desmobilitzat i s'ignorava la residència». Qui era aquest personatge? Per què va actuar d'aquesta manera en els tres expedients que jo li conec (Lluís Duran, Raimon i Ramon d'Abadal)? Ho va fer per compte propi o per instruccions superiors? Era el veritable denunciador, o només va donar constància que existia la denúncia? La informació disponible no em permet respondre cap d'aquestes preguntes, només podria plantejar hipòtesis massa febles com per a tenir-les en compte.

11. Aquest text va ser copiat per Ramon d'Abadal per incloure'l en els papers preparatoris de l'expedient.

dos don Ramón de Abadal con domicilio en Vich R.H. [suposo que vol dir 'residencia habitual'] Casa Abadal, durante nuestra guerra de liberación permaneció en el extranjero residiendo en Italia durante largos meses, estando incurso en consecuencia en la L.R.P. [Llei de Responsabilitats Polítiques]. Fue de los principales elementos del partido de "Acción Catalana" así como accionista importante de su periódico la "Publicidad" de cuyos organismos se separó luego para ingresar en la "Lliga Regionalista" en cuyo partido militaba cuando estalló el G.M. [Glorioso Movimiento]. El que suscribe opina que no pasó dicho Sr. a la España Nacional por no sentir afecto por la Nación Española. Posee numerosas fincas en la comarca de Vich siendo uno de los principales accionistas de de la S.[ociedad] Asland».

És evident que el contingut de la denúncia anava molt més enllà del que estipulava la llei de Responsabilitats Polítiques. Barrejar l'estada a Itàlia durant la guerra amb la militància a Acció Catalana, les accions a La Publicitat SA, la propietat de «numerosas fincas», i acabar opinant que «no pasó a la España Nacional por no sentir afecto por la Nación Española», revela una voluntat explícita de forçar una mena de judici polític, en el qual no hi hauria cap circumstància atenuant, i sí moltes d'agreujants.

El 4 de maig de 1940, Ramon d'Abadal presentava davant el jutge instructor l'escrit de descàrrec, en el qual desmentia els diferents càrrecs que li havien fet.¹²

Com a proves documentals, Abadal aportava diferents certificats mèdics que feien referència al seu estat de salut durant la guerra, i altres documents que acreditaven la seva col·laboració amb el Servicio Nacional de Información en Génova i l'Oficina de Prensa y Propaganda de París. Entre els testimonis proposats, hi havia Carles Sentís,¹³ Jaime Agustí (*sic*, per Ignacio Agustí), Joan B. Solervicens, Enrique Giménez Arnau, Francesc Soler Puigdollers, Joan Ventosa i Calvell, Joan Estelrich, Ferran Valls i Taberner, etc.

Amb tota aquesta documentació, juntament amb els informes oficials demanats pel jutjat, el jutge instructor va elevar el seu informe al Tribunal Regional el novembre de 1941. En la seva conclusió, el jutge «*considera probado únicamente el hecho de permanecer en el extranjero desde el mes de Agosto de 1936 hasta mediados de 1938 estando comprendido por tanto en el apartado n) del artículo 4º de la Ley apreciando como circunstancias modificativas de la responsabilidad la 2ª del artículo 6º de la Ley*». Dos dies més tard d'haver rebut l'informe del jutge instructor, el 28 de novembre de 1941, Ramon d'Abadal presentava el seu escrit de defensa davant del Tribunal Regional.¹⁴

Després d'això, es perd el rastre de l'expedient de Ramon d'Abadal. Ignorem la sentència, la sanció i el possible recurs de Ramon d'Abadal, en el cas que hagués estat sancionat i hagués recorregut davant el Tribunal Nacional. Per tra-

12. Text reproduït íntegrament en la meua tesi doctoral, ja citada en la nota 3.

13. Una constant dels testimonis de Carles Sentís (en l'expedient de Ramon d'Abadal i en altres en els quals se'l va invocar) és el fet que va ser, pràcticament, l'única persona que va posar tots els seus càrrecs i mèrits de la guerra en la presentació del seu testimoniatge. En la majoria dels casos, els testimonis posaven la seva professió i si havien fet aquesta o aquella activitat, però no indicaven la seva ocupació en el moment de prestar testimoni. Carles Sentís, la primavera de 1940, era «*Alferez Provisional de Regulares, Secretario del Ministro Vice-Presidente de la Junta Política de F.É. T. y de las J.O.N.S. y antiguo agente en el extranjero de los Servicios de Información*».

14. Escrit reproduït íntegrament en la meua tesi doctoral, ja citada en la nota 3.

dició oral de la família, sembla que va ser sancionat amb una multa (es parla de 30.000 pessetes), cosa que seria força lògica si tenim en compte antecedents com el de Lluís Duran i Ventosa o, gairebé paral·lelament, el del seu oncle Raimon. Els càrrecs eren els mateixos; s'hi barrejaven antigues militàncies i activitats polítiques; els plecs de defensa i descàrrec presentaven proves testificals i documentals molt semblants; tot plegat podria fer pensar que hi va haver una sanció econòmica, més o menys quantiosa, i res més. Tot i això, la manca de l'original i les anotacions dels anys posteriors (1944, 1947) en les agendes personals de Ramon d'Abadal em fan pensar que, potser, la resolució no va ser tan senzilla.

Tres regionalistes expedientats; dos multats (un d'ells, segur: Lluís Duran) i un absolt (Felip Rodés), aquest darrer «víctima d'un error», després de veure les proves aportades i la solidesa dels testimonis. De moment, el balanç no era gaire satisfactori, pel que feia a la duresa de les sancions, però, entre els regionalistes, ja corria la brama que tothom estava exposat a la justícia franquista, sobretot aquells que no havien fet manifestacions d'«*adhesión inquebrantable*» al règim. Al costat dels vençuts de la guerra, les sancions imposades eren lleus, però els fets demostraven que el franquisme estava disposat a passar factura a tothom qui se li posés a l'abast, i si entre aquests hi havia els regionalistes, sobre els quals mai no acabava d'estar segur de la seva lleialtat, un expedient de responsabilitats polítiques podia ajudar a demostrar qui havia guanyat la guerra realment.

Immediatament després de Ramon d'Abadal, li va tocar el torn al seu oncle. El 24 d'abril de 1940, el jutge instructor, després de fer comprovar la denúncia que originava l'expedient, va començar la tramitació.¹⁵ Com en els tres casos precedents, es tractava del ja famós apartat n) de l'article 4at., sobre la permanència durant més de dos mesos a l'estranger, sense entrar a la zona nacional.

El 15 de maig de 1940, la Guàrdia Civil informava que Raimon d'Abadal «*está conceptuado como de buena conducta pública y privada y de sentimientos religiosos*». Per la seva banda, els funcionaris municipals, encarregats d'elaborar l'informe pel jutjat (informe signat, com tots els altres, per l'alcalde, Miquel Mateu i Pla), destacaven que «*siempre ha defendido los principios e intereses derechistas*»; també remarcaven la seva defensa de la Companyia de Jesús durant els primers temps de la República, i la seva actuació en el Parlament de Catalunya quan les discussions al voltant de la llei de Contractes de Conreu; també explicaven que va haver de fugir a Itàlia i que «*su casa fue saqueada, robándole y destruyendo documentos, valores, muebles y efectos*». El cap superior de policia de

15. En l'expedient 3.106/40, corresponent a Raimon d'Abadal, manquen les tres primeres pàgines que, hem de suposar, contienien la còpia de l'informe dels agents judicials, que havien fet la gestió sobre la veracitat de la denúncia, i la providència del jutge per iniciar l'expedient. En l'informe elevat pel jutge instructor al Tribunal Regional, s'especifica que «*dio origen a la formación de este expediente la información practicada por la Auditoría de Guerra, del Juzgado Militar de Igualada (folio 2) y en la que se le imputa al inculpado lo siguiente: "Haber permanecido en el extranjero durante varios meses y haber sido Presidente de la Liga Regionalista de Cataluña al estallar el G.M.N"*». Com en els casos de Lluís Duran i Ramon d'Abadal, la denúncia provenia del mateix lloc (el Jutjat Militar d'Igualada) i barrejava els mateixos conceptes: activitats polítiques passades amb la inculpció segons l'apartat n) de l'article quart de la llei.

Barcelona feia constar que Raimon d'Abadal «*es persona conocidísima especialmente en Cataluña, donde ha desarrollado la mayor parte de su vida, una actividad política asombrosa; política que por errores injustificados sembró el desconcierto entre la gran masa ignorante que acudía a emponzoñarse del virus separatista*». I continuava: «*El informado, sin duda de ninguna clase, siempre fue un digno representante del orden y la justicia. Valioso elemento derechista y de un talento privilegiado. Fervoroso católico y fiel exponente de la caridad cristiana.*» Totes aquestes virtuts, però, no podien amagar que, al final de la dictadura de Primo de Rivera, se'n separés «*por estar en discrepancias, o sea por su tendencia separatista*». De totes maneres, «*en los sucesos revolucionarios del año 34, se distinguió notablemente en favor de España ya que fue el único que se opuso a las turbas separatistas en sus afanes revolucionarios; motivo por el cual estuvo a punto de ser linchado*». Després de repassar la seva actuació durant la guerra, l'informe de la policia conclouia: «*Por lo tanto teniendo en cuenta todos los antecedentes mencionados y a pesar de su tendencia separatista no se puede conceptuar al mismo desafecto a la Causa Nacional.*»

Amb tot això, Raimon d'Abadal encara no havia estat citat a presentar-se davant del jutge; és a dir, oficialment, s'havien iniciat els tràmits de l'expedient, però encara era l'hora que li ho fessin saber. Segons una providència del 9 de desembre de 1940, per la qual es citava «*con la máxima urgencia*» Raimon d'Abadal, la primera citació (d'abril de 1940) no s'havia dut a terme «*dado el volumen de expedientes que fueron incoados en aquella fecha y carecer de medios suficientes este Juzgado para practicarlas [les citacions]*», la qual cosa ens dona una idea bastant exacta de la quantitat de procediments oberts, només a Barcelona, en aplicació de la llei de Responsabilitats Polítiques. Finalment, el 16 de desembre, Raimon d'Abadal es presentava davant del jutge; després de declarar que no pertanyia a Falange, «*el inculpado manifestó que responderá oportunamente dentro del plazo que la Ley le concede, a los cargos que se le imputan, y presentará la prueba que interese a su defensa*». Quatre dies més tard, presentava l'escrit de descàrrec, acompanyat de la proposta de proves testificals i documentals. En les explicacions presentades al jutjat, Raimon d'Abadal feia mostra d'un acurat equilibri entre allò que realment pensava i la imprescindible utilització de temes i expressions que li permetien demostrar, a les autoritats franquistes, la seva suposada adhesió al *nuevo Estado*. Aquest equilibri es podia notar en la utilització, majoritària per extensió, de l'argument de l'estat de salut (com acabava de fer el seu nebot en el seu expedient) de la seva esposa, mentre que en l'apartat dedicat a demostrar la seva activitat favorable als revoltats, s'aturava per explicar el mínim indispensable.¹⁶

Entre les proves que proposava, adjuntava una sèrie de certificats mèdics, el fullotó *Testimonianza di tre Deputati alla Cortes sulla giustizia del Fronte Popolare spagnolo* (Roma 1937) i, ja en les proves testificals, proposava els testimonis de Joan B. Solervicens, Joan Ventosa i Calvell, els jesuïtes Joan Guim Molet, Josep M. Dalmau i Puig de la Bellacasa i Manuel Vergés, el prevere Joan Serra i Vilaró, Octavi Saltor, Manuel Goday Prats, Tomàs Carreras i Artau, Ferran de Sagarra i de Castellarnau, Alfons Oriola-Cortada i Miquel Soldevila.

16. Escrit reproduït íntegrament en la meua tesi doctoral, ja citada en la nota 3.

El 4 de novembre de 1941 es donava per conclosa la fase d'instrucció de l'expedient, i el jutge instructor l'elevava al Tribunal Regional.

El 27 de desembre, Raimon d'Abadal presentava davant del Tribunal Regional el seu escrit de defensa. En primer lloc, Raimon d'Abadal es centrava a matisar l'acusació que se li havia fet, de ser fora d'Espanya durant la guerra i haver estat president de la Lliga Regionalista. Més endavant, Raimon d'Abadal tornava a explicar perquè no havien viatjat a la zona franquista i s'havien quedat a Itàlia, i recordava la seva trajectòria durant la República i les actuacions en favor dels revoltats durant la guerra.

Sobre l'expedient i el resum que en feia el jutge instructor, Raimon d'Abadal era taxatiu: «*Procede dictar sentencia absolutoria.*»

A la fi, el 27 de gener de 1942, el Tribunal Regional dictava sentència en l'expedient de Raimon d'Abadal i Calderó. Després de qualificar «*como hecho leve*» tot l'història política de Raimon d'Abadal (com ho havia fet, exactament, amb Lluís Duran i Ventosa), inclosa la seva estada a Itàlia durant la Guerra Civil, fallava «*Que debemos declarar la responsabilidad política del inculpado Ramón Abadal Calderó a quien se le impone la multa de cinco mil pesetas.*»

Com en el cas de Lluís Duran i Ventosa, Raimon d'Abadal se'n va sortir bastant bé. No va ser absolt com Felip Rodés perquè, en el segon cas, hauria estat un escàndol sancionar un regionalista que havia estat a París, treballant activament pels franquistes durant tota la guerra (i, a més a més, en una activitat reconeguda oficialment per les autoritats de la zona controlada pels rebels). Però en el cas de Raimon d'Abadal, com en el de Lluís Duran, no calia ser gaire llest per a endevinar que la seva «*adhesión inquebrantable*» era una cosa purament circumstancial, forçada per la situació del moment i l'obligació de treure's del damunt l'amenaça de les responsabilitats polítiques, bastant insincera i, en el millor dels casos pels franquistes, molt tèbia. No se'ls podia sancionar com als republicans (no hi havia raons de pes, amb la llei a la mà), però, una vegada iniciats els procediments, i sabent l'antipatia que despertaven els regionalistes entre certs sectors del règim, tampoc no se'ls podia deixar anar amb les mans a les butxaques.

Caldria avaluar, en una perspectiva més àmplia, el significat d'aquests expedients i, sobretot, com van afectar els implicats. Si l'any 1939 havien acceptat la victòria franquista, pel que tenia aquesta de restauració de l'ordre i dels béns dels perseguits el 1936, l'aplicació de la llei de Responsabilitats Polítiques va representar un primer, o potser l'únic, punt de ruptura del suport demostrat al règim? Tant Lluís Duran com Raimon d'Abadal van al·legar sempre que eren massa grans per a fer res, i les circumstàncies del país no facilitaven precisament cap mena d'actuació. Durant la guerra, tots dos (com la resta de regionalistes) van actuar com un sol home, seguint les consignes de Francesc Cambó. Després del conflicte, quan els compromisos més urgents ja havien estat acomplerts, què calia fer? Política, no. Ni el règim ho permetia fora del sistema, ni ells (i em refereixo a Lluís Duran i Raimon d'Abadal, tots dos de la mateixa generació regionalista, la d'Enric Prat de la Riba, Josep Puig i Cadafalch i Francesc Cambó) no en tenien ganes. Per tant, des de casa, passat el tràngol inexplicable de les responsabilitats polítiques, es van convertir en punts de referència del catalanisme més moderat, que aspirava a fer alguna cosa encara que fos, de

moment, testimonial. El seu compromís amb el règim de postguerra no passaria de les declaracions, imprescindibles i obligades, dels expedients; en definitiva, unes «*adhesiones inquebrantables*» bastant minses.

I des de l'òptica franquista, què guanyaven amb aquesta aparent persecució dels regionalistes? Els informes que Falange enviava al jutge instructor destil·laven, en la majoria dels casos, una antipatia il·limitada contra els regionalistes. Sempre que podien, calgués o no, els acusaven de ser separatistes, de no haver estat lleials a res ni a ningú, només a ells mateixos. Els informes de la policia i la Guàrdia Civil no eren tan declaradament tendenciosos (moltes vegades perquè el nivell informatiu de les notes era deplorable, sobretot el de la Guàrdia Civil), però tampoc no posaven les coses gaire fàcils. Potser tot el muntatge era un avís per a navegants, una manera de marcar els límits a aquells qui no havien mostrat la seva «*adhesión inquebrantable*» al nou règim. Potser aquí hi hauria la diferència entre un Ferran Valls i Taberner (hauria estat increïble que li haguessin obert un expedient) i un Felip Rodés (hauria estat increïble, però li van obrir): entre l'«*adhesión inquebrantable*» pública i sense matisos (Valls) i el complidor de les instruccions inicials de Cambó (Rodés), que s'acabava implicant a fons en el tripijoc diplomàtic franquista a París. Els regionalistes havien fet la guerra pel seu compte. Certament, havien redactat i signat papers d'adhesió als revoltats, havien escrit llibres i articles, havien fet propaganda a tot arreu; però tot això havia sortit de manera unilateral; havia nascut dels plans i els projectes de Francesc Cambó, no del règim. No s'havien posat incondicionalment a disposició de les autoritats franquistes; havien volgut fer les coses a la seva manera, sense un control estricte per part dels revoltats i segur que darrere de tot això hi hauria alguna factura per pagar. Els regionalistes (conscientment o inconscient) volien ser un món autònom dins l'univers franquista; potser no era un projecte polític col·lectiu (un fet impossible en el marc de la postguerra), però volien anar al seu aire, confiant que hi hauria espai (ni que fos, inicialment, en el camp cultural) per a continuar amb les seves activitats. De fet, això era el que havia succeït en temps de Primo de Rivera. Tot i que tres anys de guerra deixaven un cost evident, no podia ser una repetició d'aquella època? Per al franquisme, tenir uns quants caps del regionalisme català implicats en la llei de Responsabilitats Polítiques representava tenir-los agafats entre l'agraïment per la victòria bèl·lica i el temor a la factura de postguerra. D'aquesta manera, el règim s'assegurava que, com a col·lectiu, el regionalisme no molestaria gens ni mica. Si a això afegim que, els mateixos regionalistes, en aquests primers anys, no tenien el més mínim interès a qüestionar els resultats de la guerra, ens trobarem que la balança s'havia decantat definitivament del costat dels vencedors. Aquests tenien el poder i l'aplicaven com volien; els altres l'acceptaven i, a més a més, se sentien atemorits.

Però als regionalistes encara els esperaven més sorpreses. Gairebé al mateix temps que s'engegaven els expedients dels dos Abadal, i mentre es tramitaven els de Lluís Duran i Felip Rodés, el Jutjat Instructor començava les diligències de l'expedient de Jesús Cambó Torres, nebot del cap de la Lliga i la seva mà dreta des de sempre, i encara més durant la Guerra Civil. El 9 de maig de 1940, el Tribunal Regional acordava l'inici dels tràmits i es citava l'inculpat. En nom seu, el 25 de maig, Guillem Villavecchia recollia la citació i iniciava les gestions

en nom de Jesús Cambó. L'acusació per la qual se li obria l'expedient era la mateixa que en els casos anteriors: haver-se quedat fora d'Espanya durant la Guerra Civil. Però encara hi havia més; a Jesús Cambó se l'acusava, concretament, de «*ser pariente de Francisco Cambó —Jefe de la Liga Regionalista de Cataluña— y haberle sorprendido el Movimiento en Bruselas, en donde continúa en la actualidad en el cargo que tenía en la CHADE*». És fàcil de veure que la denúncia estava feta seguint el mateix patró que les dels Abadal, barrejant l'activitat política anterior a 1936 (càrrecs, situacions, etc.), amb algun càrrec que s'ajustés a l'article quart de la llei. A més a més, el fet de remarcar el parentiu amb Francesc Cambó servia per a accentuar una mica més el caràcter de sospitosos, de poc fiable, de Jesús Cambó.

L'informe municipal feia constar que Jesús Cambó treballava en l'administració dels béns de Francesc Cambó, «*es persona de profundas convicciones religiosas, tiene un hermano sacerdote Salesiano, y su madre y su hermana, al huir de la zona roja, pasaron a Pamplona por indicación suya*»; en aquells moments, residia a Montreux (com Francesc Cambó) i «*parece que durante la guerra ha colaborado intensamente en la propaganda nacional, ha hecho numerosos donativos y prestado su ayuda a los que huían de la barbarie marxista*». També es feia constar que «*prestó su mayor colaboración en la defensa de los títulos de la CHADE de los que se quería incautar el gobierno marxista, que representan para el Estado Español algunos millones de libras esterlinas*».

El 29 de maig, Guillem Villavecchia, en representació de Jesús Cambó, presentava l'escrit de defensa al jutge instructor i proposava la prova documental i la testifical. Entre els testimonis cridats a declarar hi havia Joan Ventosa i Calvell, Joan B. Solervicens, Enric de Monteys, Francisco Condeminas i Felipe Bertran y Güell.

Mentre s'anaven succeint les diligències, el 14 d'agost de 1940 va arribar l'informe de la policia, que val la pena de reproduir, ni que sigui parcialment, perquè diu més coses de les que sembla:

«*[...] dicho individuo seguía el lema de su tío D. Francisco Cambó, colaboró con el partido de la CEDA en las elecciones de 1934 para la candidatura de derechas; no era persona de acción; fue secretario y administrador de los negocios del primero, por lo que no se tiene duda alguna, desarrollaba el mismo papel, con la distinción de dirigido, estando considerado como adicto a nuestra Santa Causa.*

«*Otros consideran que dicho partido (Liga Regionalista) eran partidarios del separatismo por lo que no puede ser considerado como adicto a nuestro Glorioso Alzamiento. Además dicho individuo partió de esta Capital, al iniciarse el Movimiento, para Francia en compañía de su familia, residiendo en distintos puntos de Europa durante el periodo de guerra, encontrándose en la actualidad, según indicios, en Suiza.*

«*De todo lo cual se deduce que el informado es persona de sentimientos catalanistas, al que no se le conoce actuación política activa, que seguía la corriente de su pariente Cambó, adoptando siempre su conducta a sus conveniencias personales y a las de sus intereses, sin tener para nada en cuenta el interés nacional que siempre era supeditado a los negocios. No obstante es persona de buena conducta y sentimientos religiosos, que si bien no se le puede considerar como desafecto, tampoco se le puede considerar adicto al Glorioso Alzamiento, ya que pudo pasar a la Zona Nacional,*

sin ningún peligro ni riesgo y no lo hizo, prefiriendo su egoísmo al bien de la Nación.»

En aquest fragment se sintetitza una bona part del pensament franquista respecte els regionalistes. No eren rojos, però tampoc no eren franquistes convençuts; havien ajudat el Glorioso Movimiento Nacional, però també eren uns egoistes, que havien aprofitat el temps per a arreglar els seus negocis particulars fora d'Espanya. No eren separatistes, però eren catalanistes. En definitiva, no es podien confiar d'un personal polític com aquest, que havia sobreviscut a la monarquia d'Alfons XIII, la dictadura de Primo de Rivera i la República. Els regionalistes inspiraven tan poca confiança que calia marcar-los de prop, cosa que no volia dir que fossin tractats com l'oposició antifranquista. Senzillament, havien de saber que manava, sobretot aquells que no s'havien mostrat prou agraïts al règim.

L'informe de la policia era tan poc habitual que el jutge instructor va demanar un aclariment al cap superior de policia de Barcelona. Aquest, en la seva resposta del 4 de novembre, deia que la qualificació que «no era afecto a la Causa Nacional» era deguda que se'l considerava «incurso en el apartado N del Artículo 4º de la Ley de 9 de Febrero de 1939, ya que el informado salió de la zona roja y prefirió permanecer en el extranjero y no incorporarse a la Zona Nacional». Certament, era un aclariment que no servia de gaire res.

A l'hora d'elevat l'informe al Tribunal Regional, el jutge instructor considerava que Jesús Cambó podia ser inclòs «en el apartado m) del art. 4º de la invocada Ley, por no concurrir causas extraordinarias y de carácter destacado que justifiquen suficientemente su permanencia fuera de España», ja que les activitats dutes a terme per l'inculpat no tenien «tal valor que le eximan de las responsabilidades o de tal eficacia que permitan reconocer la atenuante 2ª del art. 6º de la Ley». Aquesta conclusió va ser contestada llargament per Guillem Villavecchia, en l'escrit de defensa presentat el 21 d'abril de 1941.

Després d'això, només quedava esperar la sentència. Però encara hi hauria dubtes significatius. Així, el 14 de maig de 1941 es va dictar una providència judicial per la qual s'anunciava la suspensió del termini per dictar sentència. El motiu era «una declaración de Juan Ventosa Calvell como Vice-presidente de la CHADE que el inculpado ha intervenido en los trabajos realizados para impedir negociación de bienes y acciones de la citada Sociedad expoliados por los rojos, requierese al Sr. Cambó a fin de que en forma fehaciente, justifique que dichos actos refundan en beneficio del Estado Español». Aquesta providència va obligar a una nova prova testifical per part de Joan Ventosa, que declarava que «el procedimiento de oposición a los títulos-valores de la Compañía, expoliados en cantidad considerable por los rojos, exigió una tarea delicada y difícil, que forzosamente debía realizarse en el extranjero y sólo recomendable a personas competentes para tal cometido y de la más absoluta confianza, y reuniendo estas condiciones Don Jesús Cambó, a él se encargaron importantes trabajos a tal objeto en Bélgica y Suiza, labor que ha llevado a cabo con toda eficacia».

La resolució d'aquest darrer problema va ser fonamental perquè, a la fi, es dictés sentència i aquesta fos plenament favorable a Jesús Cambó. En el primer punt de la sentència ja es feia constar que Cambó no estava inclòs en l'apartat n de l'article 4at. de la llei, «pues aunque el Sr. Cambó ha permanecido en el extran-

jero, de donde no ha regresado y le pudiera caber la responsabilidad del apartado n) los antecedentes, la adhesión prestada a la Causa, sus donativos y especialmente la intervención en asuntos financieros, que redundaban en beneficio de la Cruzada, siendo de todos conocida la labor del titulado gobierno rojo, para poder disponer de los títulos a que hemos hecho referencia, con el fin de producirse divisas que tan necesarias le eran, lo cual fue impedido por la actitud tomada por la Sociedad con el concurso de varias personas, entre ellas el Sr. Cambó, hace que le comprenda la excepción del apartado m) dada que dicha postura supuso un evidente servicio en favor de la Causa del Invicto Caudillo»; per tots aquests motius, «fallamos que debemos absolver y absolvemos al inculpadó Jesús Cambó Torres».

L'expedient a Jesús Cambó va ser, probablement, una fita en el camí de les responsabilitats polítiques dels regionalistes catalans. La seva vinculació, no tan sols familiar, amb Francesc Cambó fa pensar que les autoritats franquistes van apuntar molt a prop del centre del món lligaire. No és gens difícil d'imaginar que la reacció de Francesc Cambó (que ja devia conèixer els casos de Lluís Duran, Felip Rodés, els Abadal, etc.) fos d'indignació i d'incredulitat. Tot i això, en cap moment sembla que dubtés de les possibilitats que oferia el règim franquista. Al contrari, més valia pensar que allò era una molèstia necessària i que el millor fóra tancar els ulls i continuar endavant.

Després de Jesús Cambó, va arribar el torn de Miquel Vidal i Guardiola, un dels brillants economistes de la Lliga, que s'havia destacat durant la República entre els elements joves del partit. El seu expedient es va obrir el 6 de juny de 1940 i pel mateix motiu que els anteriors: el fatídic apartat *n)* de l'article quart de la llei. Com en el cas de Jesús Cambó (que, en cap moment, es va desplaçar de Suïssa per assistir al desenvolupament de l'expedient), Vidal i Guardiola (resident aleshores entre Portugal i Madrid) va fer poders en favor de Guillem Villavecchia perquè el representés. El 2 de novembre, Villavecchia es presentava davant el jutge instructor per assabentar-se dels càrrecs de què era acusat el seu representat.

De l'informe policial no se'n despenia un judici desfavorable (cosa que no havia passat amb Jesús Cambó), però sí que tenia algunes frases significatives: «*Le une gran amistad con Cambó. Los rojos, durante su periodo de dominación, le desvalijaron su domicilio, viéndose precisado a huir al extranjero, habiendo residido en París y Bruselas durante nuestra guerra de liberación. Referente a Masonería sólo se tiene conocimiento de que ha pertenecido al Club de Rotarios. [...] Fue consejero de la Empresa Metropolitana de Construcciones, entidad dedicada a obras de servicios públicos; y Consejero de SEPU, sociedad, como se sabe, integrada en su totalidad por judíos.*» Amic de Cambó; no era francmaçó, no, però pertanyia al Club de Rotaris (la policia no sabia ben bé que volia dir això, però ho posava pel que pogués significar); conseller d'una societat, la propietat de la qual era en mans de jueus; tot plegat, podia ser una barreja explosiva.

En el seu escrit de defensa, Guillem Villavecchia, a més de desmentir el càrrec en virtut de la feina que Vidal i Guardiola havia fet a l'estranger, feia la seva proposta de testimonis: José Félix de Lequerica, Pablo Garnica, Francisco Aparicio, Antonio de Miquel, etc. A més d'aquests noms, es van afegir altres testimonis com Joan Ventosa i Calvell (per la CHADE), el comte de Vallellano («*jefe supremo de la Cruz Roja Española*»), Eduardo Aunós, etc.

Com a proves documentals de pes, les primeres que va presentar Vidal i Guardiola eren conferències i articles apareguts durant la República: *La política económico-social de las primeras generaciones republicanas* (conferència a l'Ateneo Mercantil de València, feta el 5 de desembre de 1931); *Revolucionarios sin programa* («La Veü de Catalunya», 15 de febrer de 1934); *La engorrosa canción de la protección a los humildes, en contraposición con los verdaderos intereses del obrero catalán. Esbozo de una política social* («La Veü de Catalunya», 23 d'octubre de 1932); *En el Círculo Republicano Federal de Martorell. La controversia sobre comunismo y capitalismo* («La Veü de Catalunya», 5 de juny de 1932); o la conferència *Burguesía que muere y burguesía que nace*, feta a Bilbao el 21 d'abril de 1936.

Per completar l'expedient, es van adjuntar nous testimonis, que confirmaven la col·laboració de Vidal i Guardiola amb el Servei d'Informació Militar, dirigit pel coronel José Ungría, o la seva disponibilitat a treballar per al servei de premsa de l'ambaixada espanyola a Alemanya.

L'expedient havia arribat a ser tan voluminós i el pes de les proves i els testimonis, tan aclaparador, que el jutge instructor, en el seu informe al Tribunal Regional, així ho reconeixia: «*Se han practicado cuantas diligencias se han estimado pertinentes y necesarias para la mejor tramitación de este expediente, y considerando concluido cree este Instructor debe declararse irresponsable al encartado, puesto que de la copiosa prueba documental aportada se desprende el incondicional ofrecimiento del inculcado a las Autoridades de la España Nacional desde el primer momento, seguido de unas actividades que calificadas por el Excmo. Sr. Embajador de España en Bélgica de utilísimas, justifican, a juicio de este Instructor, suficientemente la permanencia del encartado en el extranjero.*»

La sentència, del 15 de desembre de 1941, recollia la tendència general de l'expedient (de la mateixa manera que en el cas de Jesús Cambó), de tal manera que el Tribunal Regional va considerar que Miquel Vidal i Guardiola no podia ser inclòs en l'article quart de la llei, no tan sols per les seves activitats durant la República, sinó també perquè «*estuvo en todo momento al servicio de la España Nacional no sólo aportando iniciativas en el orden particular y contribuyendo con económicas a las instituciones del Estado Español, sino también desde el cargo que desempeñó en la CHADE, puesto que en el mismo colaboró para impedir que los títulos de dicha empresa, que tenían una cotización internacional, fueran aprovechados por el marxismo en su beneficio, que era el de la anti-España, y por tanto su actuación fue buena para el Gobierno Nacional, ya que con dicha actitud privó a la causa roja de medios para combatir al Glorioso Movimiento Nacional, [...] y estando considerado por dichos motivos causa de justificación de permanencia en el extranjero según criterio ya sostenido por este Tribunal en otros casos análogos. Así pues, la actitud del inculcado fue en todo momento beneficiosa para la economía Nacional y por tanto para la Gloriosa Causa de España, por lo que le comprende la excepción del último párrafo del apartado m)*»;¹⁷ per tot plegat, continuava el Tribunal, «*fallamos que debemos absolver y absolvemos a don Miguel Vidal y Guardiola*».

Si es feia un balanç provisional, els regionalistes ja podien veure més o

17. Concretament, la sentència es refereix al fet «*que concurriese alguna otra causa extraordinaria y de carácter destacado que justificase suficientemente su permanencia en el extranjero*».

menys clar per on anaven les coses. De moment, tres personatges importants del món regionalista, que havien participat en gestions econòmiques que havien revertit en favor de la zona franquista (és a dir, la CHADE), havien estat absolts. A més a més, aquests tres inculpats (Felip Rodés, Jesús Cambó i Miquel Vidal i Guardiola) mantenien una relació molt estreta amb Francesc Cambó, havien seguit al peu de la lletra les seves instruccions des del començament de la Guerra Civil, i participaven dels interessos econòmics del mateix Cambó. De la vella guàrdia regionalista, Lluís Duran i Raimon d'Abadal havien estat sancionats amb una multa econòmica (també, probablement, Ramon d'Abadal, encara que això no ho sabem del cert). La diferència entre aquests dos (o tres) i els tres anteriors es pot trobar en el to de les al·legacions que van presentar i en el fet objectiu que, durant la guerra, no van tenir una activitat tan intensa com els altres en favor dels revoltats (ni comparable, en termes financers). Al Tribunal Regional li era bastant còmode sancionar Duran i Ventosa i Raimon d'Abadal: no havien tornat a temps; havien fet alguna cosa en favor dels revoltats (articles a la premsa, una protesta pública, un escrit d'adhesió), però no semblava que hi haguessin posat molt entusiasme (almenys en els escrits de defensa no s'hi endevina); havien estat malalts, o havien tingut familiars amb problemes de salut (una bona excusa per no haver de tornar). Però no tenien darrere ningú que els avalés d'una manera definitiva (un coronel Ungría, un Eduardo Aunós, per exemple) i sense discussió; si eren sancionats, no farien trontollar res i, a més, podien servir d'exemple i d'avís per a altres persones que es pensaven que, a ells, això no els passaria. Felip Rodés i Miquel Vidal i Guardiola eren molt a prop de persones amb un cert poder polític i econòmic dins el règim; els testimonis que aportaven eren incontrovertibles i d'un pes innegable. Jesús Cambó era la mà dreta del cap de la Lliga, de l'home que encara pensava que podria tenir un paper destacat dins del règim o a la seva perifèria; obrir-li un expedient podia voler dir que ningú no era intocable, que tothom podia passar per l'adreçador de les lleis franquistes. El resultat de tot plegat devia ser una barreja de perplexitat, incomoditat, por i empipament. Els afectats devien comentar entre ells aquests problemes, amb molta discreció, això sí, i alguns d'ells van prendre la decisió definitiva respecte el règim: era un desastre que, en el seu moment, va ser imprescindible per a salvar la vida i la hisenda. D'altres s'ho van prendre com una molèstia, innecessària, però l'absolució final els deixava nets de culpa i amb les mateixes possibilitats de continuar treballant i vivint com abans que se'ls iniciés l'expedient.

A la tardor de 1940, Ramon d'Abadal va poder viure un altre episodi relacionat amb les responsabilitats polítiques. Aquesta vegada li va tocar el torn a Joan B. Solervicens, denunciat, probablement, per la Falange de Barcelona. En una nota de l'11 de juny de 1940, Pedro de Armenteros («*Delegado Provincial de Información e Investigación*»), que signava tots els informes demanats pels jutjats d'Instrucció) explicava que Solervicens, «*con anterioridad al Movimiento pertenecía a la Lliga Catalana y había trabajado en el periódico "La Veu de Catalunya"*. *Al cabo de poco tiempo de haber iniciado el G.M.N. salió de la zona roja dirigiéndose a Génova y más tarde a Suiza, regresando a España una vez liberada Barcelona. Escribió en una revista de París. Es persona de creencias religiosas y de buena conducta pública y privada. Actualmente colabora en el semanario "Destino"*

y está bajo expediente en Madrid». ¹⁸ La denúncia, com les anteriors que he citat, volia barrejar diferents coses que, des de l'òptica de la llei, no tenien relació i ni tan sols eren perseguibles. Ara bé, si al costat de la falta d'haver estat més de dos mesos fora d'Espanya, s'hi afegia que havia militat a la Lliga Catalana o havia estat redactor de «La Veu de Catalunya», tornem a trobar el poti-poti dels casos anteriors; barrejar unes quantes coses que ajudin a agreujar la percepció que el tribunal pot tenir de l'inculpat.

El 25 d'octubre de 1940, Joan B. Solervicens es presentava davant del jutge per conèixer el contingut de la denúncia i l'inici de l'expedient. Després de declarar que no pertanyia a Falange, va començar a preparar l'escrit de defensa. Per començar, Solervicens considerava que la militància a la Lliga i el treball a «La Veu de Catalunya» quedaven fora de la llei, per tant no hi havia res de què acusar-lo per aquest costat. Continuava explicant que l'expedient de Madrid s'havia resolt favorablement i li havien concedit el carnet oficial de periodista. Després passava a corregir la denúncia: no tan sols havia viscut a Gènova, sinó que també ho havia fet a Florència i Roma; a més, «*durante este tiempo hizo muchas más cosas que escribir "en una revista de París" como dice la denuncia*». Va treballar en una oficina d'informació, muntada a Gènova amb Carles Sentís i Joan Costa i Déu; va escriure el llibre *Barcelona sotto l'incubo del terrore rosso*; va col·laborar a Ràdio Verdad; etc. Abans d'acabar, Solervicens proposava tot un seguit de proves documentals per a ratificar les seves afirmacions, i proposava la llista de testimonis formada per Luís Sentís, Carlos Sentís,¹⁹ Domingo Gabarró, Alfredo Giorgi, Alfonso Torrededía, etc.

Quan semblava que l'expedient ja era tancat, després que el jutge instructor hagués elevat l'informe pertinent al Tribunal Regional, el 14 d'agost de 1941, el Tribunal va ordenar que l'expedient tornés al jutjat per continuar la tramitació. Finalment, l'11 de febrer de 1942, l'expedient va tornar al Tribunal, que el va acceptar i va emetre la sentència el 25 de març. En aquesta, el Tribunal feia constar que l'inculpat no entrava en l'apartat n) de l'article quart de la llei, «*pues aunque la estancia en el extranjero ha durado más de dos meses, durante su permanencia fuera de la patria, siempre ha estado al servicio de la misma y ello hace que le alcance la excepción del apartado m) por justificar plenamente aquella*». Per tot plegat, continuaven els membres del Tribunal, «*fallamos que debemos absolver y absolvemos a Juan Bautista Solervicens*», amb la qual cosa s'acabava l'assumepte.

Amb l'expedient de Solervicens es tancava l'etapa més dura de persecució, a partir de la llei de Responsabilitats Polítiques, contra alguns dels elements més

18. En l'escrit de defensa, que Solervicens va presentar el novembre de 1940, l'inculpat assenyalava que en la denúncia «*se habla de haber pertenecido el infrascrito a la redacción de la "La Veu de Catalunya" y del partido de Lliga Catalana, y se dice que al cabo de poco tiempo de haberse iniciado el Glorioso Movimiento Nacional, salió de la zona roja, dirigiéndose a Génova y más tarde a Suiza, regresando a España una vez liberada Barcelona. Se añade que el infrascrito escribió en un revista de París y que está bajo expediente en Madrid*»; com es pot veure, es tracta del mateix text de l'informe de Falange del mes de juny.

19. Com ja havia fet en l'expedient de Ramon d'Abadal, Sentís va ser l'únic que es va presentar amb tots els càrrecs i mèrits. El fet més curiós és que, en l'expedient de Solervicens, aquests ja eren de més categoria: «*Abogado, Colaborador Nacional, Ex-Secretario del Ministro Vice-Presidente de la Junta Política. Agente, durante la primera mitad de la guerra, de los servicios de Información Militar en Francia e Inglaterra, Alférez Provisional de Regulares*».

destacats del regionalisme català. Certament, n'hi havia molts d'altres que no havien hagut de passar per aquest tràngol. Personatges com Josep Puig i Cadafalch, per exemple, s'ho van estalviar perquè ningú no va presentar una denúncia contra ell, tot i que se li podia aplicar el mateix apartat de l'article quart que als altres. En tot plegat hi havia una barreja d'arbitrarietat, d'abús de les denúncies i de ganes, més o menys oficials, d'assenyalar als regionalistes quin era el seu lloc exacte dins el nou règim i de recordar-los que no podien aixecar gaire el cap perquè, en qualsevol moment, es podien trobar embolicats en algun procediment judicial.